

DOI: 10.46340/eujem.2022.8.6.2

Tetyana Nikolaychuk, PhD in Economics

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6268-7723>

*Assoziiertes Mitglied der Young Academy for Sustainability Research
Freiburg Institute for Advanced Studies (FRIAS) University of Freiburg,
Freiburg, Germany*

*Institute of Market and Economic & Ecological Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine*

Natalya Andryeyeva, Doctor of Economics

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9960-559X>

*Institute of Market and Economic & Ecological Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine*

**FEATURES OF THE DEVELOPMENT
OF SOCIALLY RESPONSIBLE BUSINESS IN UKRAINE
ON THE BASIS OF ECOLOGIZATION
OF THE ECONOMY: INSTITUTIONAL TRAPS**

Тетяна Ніколайчук, к.е.н

*Фрайбурзький інститут передових досліджень, Фрайбурзький університет, ФРН
Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України, м. Одеса, Україна*

Наталья Андреева, д.е.н.

Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України, м. Одеса, Україна

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-
ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ
НА ЗАСАДАХ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ:
ІНСТИТУЦІЙНІ ПАСТКИ**

Purpose: The purpose of the work is to analyze the impact of institutional traps on the dynamics of the replacement of traditional forms of economic activity by socially responsible business (SRB) on the basis of ecologization of the economy in post-war Ukraine.

Design/methodology/approach: Nowadays socially responsible business is the main vector of entrepreneurial activity in many countries. The cooperation of business groups, the population, and regions (local communities, regions) allows for comprehensive and sustainable increase either at the regional level or the entire country. A quantitative literature review (a meta-analysis) was conducted to investigate the market without inter-study differences. The comparative method was used to form the main vectors of socially responsible business and the adapting possibility of these tools to the Ukrainian economy.

Findings: The research conclusions based on the obtained data show that a socially responsible business can form both the most valuable route for the subject and a business strategy. The authorities must quickly react and respond to the urgent needs of regions and local communities. A socially responsible business will be able to find the most accessible ways of doing business for entities, but it has to deal with institutional traps. Representatives of business groups should reform existing cooperation algorithms, develop a system for reducing transaction costs, and redirect the relevant financial flows to ensure social and environmental goals for either the region or the state.

Practical implications: The paper is guiding the institutional framework for socially responsible business growth.

Originality/value: The article could continue the assessment of the socially responsible business development's effectiveness in the conditions of the traditional market, conduct a comprehensive, deep, and scientific analysis of the post-war economic renovation system, provide practical business management and social responsibility of entrepreneurs for Ukrainian sustainable development.

Keywords: socially responsible business, economic activity, production green-washing, institutional support, institutional traps.

Acknowledgement (T. Nikolaychuk). This manuscript would not have been possible without the support of many people. I would like to express my sincere thanks and gratitude to The Institute for Advanced Studies (FRIAS) University of Freiburg, especially the Young Academy for Sustainability Research, for their willingness to support, for awarding me an Associated membership, which is providing me with the financial means to continue my research project.

Постановка проблеми. Трансформація сучасних підходів щодо посилення інтеграції економічних і екологічних процесів у світі призвело до більш широкого розуміння взаємозв'язку стратегічних пріоритетів розвитку соціально відповідального бізнесу з Цілями сталого розвитку, які задекларовано в офіційних документах ООН. Зазначимо, що Україна також приєдналась до Глобального договору Організації Об'єднаних Націй¹, та сформувала загальнодержавну *Концепцію реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року*².

На сьогоднішній день сталий розвиток соціально відповідального бізнесу (СВБ) з урахуванням екологізації економіки передбачає не тільки: інвестиційну політику бізнес-адміністрування, спрямовану на вихід організацій з мінімальних меж самозабезпечення та внесок власних ресурсів у довгостроковий розвиток внутрішнього (зовнішнього) середовища; облік громадських очікувань щодо впровадження стандартів ISO 14000, ISO 9000 та підвищення своєї прибутковості, а й участі бізнесу в національній та регіональній політиці сталого розвитку; реалізацію екологічних та соціальних заходів СВБ, спрямованих на створення робочих місць, чесну ділову поведінку, охорону навколишнього природного середовища, виробництво екологічно чистих товарів.

Важливим аспектом вирішення існуючих кризових економіко-екологічних проблем в Україні та забезпечення її сталого розвитку у після військовий час має стати визначення імперативів та інституційних пасток соціально відповідального бізнесу на засадах екологізації економіки.

Мета статті. Метою роботи є аналіз впливу інституційних пасток на динаміку заміщення у після військовий час в Україні традиційних форм ведення господарської діяльності соціально відповідального бізнесом (СВБ) на засадах екологізації економіки. **Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Науковому огляду сутності та основних ознак соціально відповідального бізнесу присвячена велика кількість світових та вітчизняних дослідників. Зокрема, Грахам Тері³, Ян Ворінгтон, Мондел Рем, Харвіндер Бояр, Маянк Шах⁴, Пірсі Найджел Ф., Лейн Нікала⁵,

¹ United Nations Global Compact (2000). *E-Learning&Aufzeichnungen* <<https://www.globalcompact.de/news/newsletter-archiv>> (2022, квітень, 10).

² *Розпорядження про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року, 2020* (Кабінет Міністрів України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-p?lang=en#Text>>(2022, квітень, 10).

³ Graham, T. (2010). Corporate social responsibility: altruism as a business imperative: business. *InsideMining*, 3 (1) <<https://journals.co.za/doi/pdf/10.10520/EJC103990>> (2022, квітень, 10).

⁴ Worthington, I., Ram, M., Boyal, H. (2008). Researching the Drivers of Socially Responsible Purchasing: A Cross-National Study of Supplier Diversity Initiatives. *Journal of Business Ethics*, 79, 319-331. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-007-9400-x>.

⁵ Piercy- Nigel, F., Nikala, L. (2011). Corporate Social Responsibility initiatives and strategic marketing imperatives. *Social Business*, 1 (4), 325-345. DOI: <https://doi.org/10.1362/204440811X13256957643375>.

висвітлюють соціально-етичний аспект розвитку, Бюлент Менгук та Люсі К.Озанн¹ – екологічний аспект розвитку соціально відповідального бізнесу. Сахелі Нат² приділяє увагу інвестиційним напрямкам його розвитку, Кіт Девіс³ розглядає його форми менеджменту в контексті зобов'язань перед державою, суспільством, громадами, тощо. М. Руда, Т. Сухорольський, М. Боднар⁴, Р.О. Костирко⁵ у своїх дослідженнях розглядають моделі та інструментарій корпоративної соціальної етики вітчизняними підприємцями. О. Клименко⁶, П. Левін⁷, І. Рейтерович, О. Пхукал⁸ І. Камінська, С. Хома, Ю. Чучук⁹ розглядають комунікативні аспекти взаємодії суспільства, бізнесу, держави та навколишнього середовища. Більш глибокий огляд сутності соціально відповідального бізнесу з точки зору світової наукової спільноти наведено авторами у попередньому дослідженні. З точки зору законодавчої позиції феномен соціально-відповідального бізнесу було визначено відносно нещодавно, хоча на міжнародній економіко-політичній арені відповідна дефініція існує давно. Формальна імплементація правових норм, що притаманні країнам Європейського Союзу, може призвести до виникнення ще більшої прірви між вітчизняними формальними та неформальними інститутами ведення бізнесу, утворення цілої низки інституціональних пасток. В зв'язку з цим в першу чергу потребують дослідження питання визначення сутності дефініції інституційних прогалів – «пасток» відповідно до існуючого в державі інституційного середовища з урахуванням чинників, що гальмують сталий розвиток соціально-відповідального бізнесу в Україні на умовах екологізації економіки.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи відсутність належного інституційно-регуляторного підґрунтя для розвитку соціально-відповідального бізнесу, як підприємницької моделі сучасності, чимало суб'єктів господарювання не мають чіткої внутрішньо-корпоративної стратегії та зовнішніх стимулів для побудови відповідних суспільно-господарських відносин. До чинників, що гальмують розвиток соціально-відповідального бізнесу в Україні на умовах екологізації економіки доцільно віднести наступні: – відсутність ґрунтовних досліджень потреб інвесторів, територіальних громад, суб'єктів господарювання у відносинах СВБ;

- нестабільний характер регіональної та вітчизняної економіки в цілому (застарілі схеми логістичних ланцюгів, високий характер регіональних витрат, податково-адміністративний тиск);
- незадовільний доступ до системи забезпечення комунальними послугами (енерго-, водо-, газопостачання у відділених регіонах);

¹ Menguc, B., Ozanne, L.-K. (2005). Challenges of the “green imperative”: a natural resource-based approach to the environmental orientation – business performance relationship. *Journal of Business Research*, 58 (4), 430-438. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2003.09.002>.

² Nath, S. (2021). The Business of Virtue: Evidence from Socially Responsible Investing in Financial Markets. *Journal of Business Ethics*, 169, 181-199. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-019-04291-9>.

³ Davis, K. (1967) Understanding the social responsibility puzzle, *Business Horizons*, 10 (4), 45-50. DOI: [https://doi.org/10.1016/0007-6813\(67\)90007-9](https://doi.org/10.1016/0007-6813(67)90007-9). (2022, квітень, 10)

⁴ Руда, М. В., Сухорольський, П. М., Боднар, Т. О. (2016). Становлення соціально відповідального бізнесу у сучасному інформаційному суспільстві. *Вісник Львівського Політехнічного національного університету*, 14, 100-109 <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/37656/1/14_100-109.pdf> (2022, квітень, 18).

⁵ Костирко, Р.О. (2014). Інтегрована звітність – інструмент соціально відповідального бізнесу. *Часопис Економічних реформ*, 1 (13), 49-54. <http://repository.ubs.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1466/Kostyrko_The_integrated_reporting.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (2022, квітень, 10).

⁶ Клименко, О. (2008). Неурядові організації і боротьба за соціально відповідальний бізнес. *Громадянське суспільство*, 1, 117-126 <<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71606/13-Klymenko.pdf?sequence=1>> (2022, квітень, 10).

⁷ Левін, П.Б. (2009). Іноземний досвід розвитку соціально відповідального бізнесу та його використання в Україні. *Наукові КНТУ: Економічні науки*, 15, 128-131. <<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/103/1/21.pdf>> (2022, квітень, 10).

⁸ Рейтерович, І. В., Пхукал, О. Г. (2013). Особливості формування соціально відповідального бізнесу в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*, 10, 131-134 <http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2013/31.pdf> (2022, квітень, 19).

⁹ Камінська, І., Хома, С., Чучук, Ю. (2019). Соціальний облік як інформаційна база реалізації концепції соціально відповідального бізнесу. *Галицький економічний вісник*, 5 (60), 121-128. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.05.121.

– створення нерівних умов для побудови прозорої системи конкурентоздатності суб'єктів господарювання (наприклад, створення пільг та преференцій для певних підприємницьких груп, що спотворюють загально регіональні соціо-еколого-економічні стимули);

– запровадження податкових пільг, що не мають значного позитивного ефекту, сприяють перерозподілу існуючих активів, замість створення нових, а також формування ефекту податкового тягара для одних суб'єктів господарювання за рахунок пільг для інших; – відсутність аналізу за системою «витрати-вигоди-альтернативи» під час розроблення інструментів фінансово-економічного чи фіскально-регуляторного стимулювання.

Відповідні чинники можуть призвести до появи інституційних пасток, як інструментів, що гальмують розвиток власне соціально-відповідального бізнесу та формування підприємницького феномену «квазі соціального підприємця», що має на меті отримання виключно соціо-економічних стимулів та збільшити обсяги прибутків за рахунок співпраці з соціально-відповідальними бізнес-угрупованнями або участі у проектах соціального та екологічного спрямування. Інституційні пастки під час формування концепції розвитку соціально відповідального підприємництва не мають єдиного наукового підходу та уніфікованого законодавчого трактування (Табл. 1).

Таблиця 1

Узагальнення підходів до дефініції «інституційна пастка»

№ з/п	Сутність погляду	Автор (Джерело)
1	2	3
1	Інституційна пастка визначається, як стійкі норми або неефективні інститути, що мають само підтримуючий характер	В. Полтерович ¹
2	Інституційна пастка є результатом суперечності, що виникають між формальними та неформальними інститутами, зайвим та неефективним адміністративним регулюванням	О. Мошинець ²
3	Інституційними пастками вважаються ситуації, що відповідають трьом головним ризикам, що переважають при виборі реакції і поведінки економічними агентами в умовах інституційної трансформації: тотальної ворожості; обмеженого поля зору; непередбачуваного результату.	Е. Остром ³
4	Інституційна пастка, як явище, що виникає при порушенні балансу попередження загроз зростання видатків для економічних агентів (транзакційних і трансформаційних) щодо підтримання певних інституцій передачі та обміну прав власності на ринку.	Я. Бережний ⁴
5	Засновник теорії «ефекту блокування» (lock-ineffect), зумовленого спроможністю інституційної матриці до самопідтримки та самовідновлення. На думку вченого, це явище стало передумовою залежності організацій від інституційних обмежень, в яких вони утворилися, і поступовим виникненням структур, супутніх цим організаціям	Д. Норт ⁵
6	Розглядав інституційні пастки, як феномен існування недосконалих інституцій у межах інституційного середовища, що провокує економічне відставання окремих країн, формування й тривалого існування інституційних дисфункцій	Т. Еггертсон ⁶

¹ Полтерович, В.М. (1998). *Институциональные ловушки и экономические реформы*. Москва: Российская экономическая школа.

² Мошинець, О.В. (2009). Інституційні пастки як умова виникнення рентоорієнтованої економічної поведінки в Україні. *Ефективна економіка*, 3 <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=33>> (2022, березень, 09).

³ Ostrom, E. (1990). *Governing the commons. The Evolution of institutions for collective action*. NY, USA: Cambridge University Press <<https://www.cambridge.org/core/books/governing-the-commons/7AB7AE11BADA84409C34815CC288CD79>> (2022, березень, 15).

⁴ Бережний, Я. (2015). Інституційні пастки і розгортання інституційної кризи в Україні. *Економіка та держава*, 9, 46-50.

⁵ Норт, Д. (2000). *Институции, институциональная змена та функціонування економіки*. Київ: Основи.

⁶ Eggertson, T. (2005). *Imperfect institutions: possibilities and limits of reform*. Michigan, USA: The University of Michigan Press.

Продовження табл. 1

1	2	3
7	Інституційні пастки, що розглядаються дослідниками як стійкі, само підтримувані, неефективні інституції, які чинять деструктивний вплив на взаємодію суб'єктів господарювання в межах економічної системи та поза нею та є одним із проявів інституційних дисфункцій ринкового реформування постсоціалістичних країн	Гражевська Н.І., Заваженко А.О. ¹
8	Розгляд інституційних пасток з точки зору невідповідності сутності норм права, процесів їх практичного втілення, кон'юнктури сучасної політики та суспільних очікувань, на прикладі системи трансформації системи адміністративної реформи у систему адміністративного обслуговування населення	Ганс Урліх Дерлін ²
9	Аналіз інституційних пасток, як фенотипічної конкретизації культурного коду, що відображаються в нормах, регулярних моделях, алгоритмах дій та економічних структурах національної економіки країни	Рафаель Х. Хейбергер ³

Джерело: розроблено авторами

З точки зору законодавчого погляду на феномен інституційних пасток під час впровадження концепції соціально відповідального бізнесу на засадах екологізації економіки на ринку України також не має єдиної позиції. Інституційна пастка може розглядатися у наступних проявах:

– *імперативне тлумачення або «регуляторна гільйотина»*, тобто неможливість вибору дії або бездіяльності у інший спосіб, що не передбачений диспозицією відповідної норми права (наприклад, Кодекс України про адміністративні правопорушення⁴, КЗпП України⁵, Кримінальний кодекс України⁶, обов'язкове запровадження РРО для фізичних осіб-підприємців II та III груп⁷);

– *дуалістичність норми або надмірна флексибільність норми*, тобто можливість вибору декількох алгоритмів дії для суб'єкта господарювання за ідентичних суспільних відносин або сукупності юридичних фактів, що під час здійснення моніторингу або перевірки господарської діяльності можуть призвести до необхідності доведення законності своїх дій у судовому або позасудовому порядку (наприклад, оподаткування власних коштів, зараховані фізичною особою підприємцем з корпоративного рахунку на особистий рахунок тривалий час вважалися доходом та підлягали оподаткуванню. Наразі відповідна позиція має декілька неоднозначних трактувань: відповідні кошти вже були оподатковані при знаходженні у власності фізичної особи та не є чистим доходом. Відповідні кошти підлягають оподаткуванню, оскільки фізична – особа підприємець має виступати податковим агентом під час здійснення операції, отже необхідно сплачувати ПДФО – 18%, військовий збір 1,5 %, подавати звіт 1-ДФ⁸);

– *«чиста» нормотворча пастка*, тобто коли норма права не відповідає сучасним соціо-економічним та соціо-екологічним відносинам, однак є чинною та використовується судами, під час

¹ Гражевська, Н.І., Заваженко, А.О. (2019). Інституційні пастки ринкового реформування економіки України. *Науковий вісник Чернівецького університету Економіка*, 820, 3-10.

<<http://econom.chnu.edu.ua/journal/index.php/ecovis/article/view/105/69>> (2022, березень, 15).

² Derlien, H.-U. (1990). *Regierungsorganisation – institutionelle Restriktion des Regierens? Regieren in der Bundesrepublik*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 91-104. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-663-11268-6_6.

³ Heiberger, R. (2015). *Institutionelle Regeln und Preise*. In: *Diesoziale Konstruktion von Preisen*. Springer VS, Wiesbaden. Humanities. Social Science, 213-246. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-658-09122-4_7.

⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення, 1984 (Верховна Рада УРСР). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>> (2022, квітень, 05).

⁵ Кодекс законів про працю України, 1971 (Верховна Рада УРСР). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>> (2022, квітень, 05).

⁶ Кримінальний кодекс України, 2001 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> (2022, квітень, 05).

⁷ Закон України Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг, 1995 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-вр#Text>> (2022, квітень, 05).

⁸ Роз'яснення стосовно порядку використання поточних рахунків ФОП, 2020 (Національний банк України). *Офіційний веб-портал НБУ* <<https://bank.gov.ua/ua/news/all/rozyasnennya-stosovno-poryadku-vikoristannya-potochnih-rahunkiv-fop>> (2022, квітень, 05).

розгляду та вирішення справ певної категорії (наприклад, відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України»¹ перелік категорій посадових осіб служби державної охорони природно-заповідного фонду України, які підлягають обов'язковому державному особистому страхуванню, а також порядок та умови цього страхування визначаються Кабінетом Міністрів України. Однак перелік та механізм страхування відсутні);

– *інституційно-регуляторна пастка*, тобто механізм або інший алгоритм практична реалізація законодавчої норми або відсутній у підзаконних нормативно-правових актах, або не має декларативний характер. Наприклад, відповідно до Індивідуальної податкової консультації ДПС України «Щодо нарахування та сплати ЄСВ, лист ДПСУ від 01.11.2021 р. № 4139/ПК/99-00-04-03-03-06»², добровільна сплата єдиного внеску для фізичних осіб – підприємців, які є найманими працівниками (в тому числі тих, які обрали спрощену систему оподаткування) чинним законодавством не передбачена. Тобто, якщо фізична особа є суб'єктом підприємницької діяльності та найманим працівником, бажає збільшити суму сплати ЄСВ та розмір пенсії, наразі такий механізм не існує. Сплата ЄСВ з двох або більше джерел доходів не впливає на розмір майбутнього пенсійного забезпечення;

– *«інституційний вакуум»*, як відсутність правового поля для певного виду суспільних відносин чи господарської діяльності, що зумовлює використання аналогії закону чи аналогії права. Наприклад, використання грошового сурогату (цінні папери, крипто валюта, лайткоїн, платіжні засоби, тощо) суб'єктами підприємницької діяльності, відсутність КВЕДів³ на операції майнінгу або дропшіппінгу;

– *«інституційний базар»*, тобто надмірна кількість законодавчих норм різних міністерств та відомств, що спрямовані на регулювання одних і тих же суспільних відносин та/або спрямовані для одного адреса (суб'єкта). Наприклад, Закон України «Про інформацію»⁴, Закон України «Про доступ до публічної інформації»⁵, Закон України «Про захист персональних даних»⁶ регулюють питання надання інформації про фізичних та юридичних осіб;

– *невідповідність формальної норми права та етико-соціального підґрунтя*, тобто норма права дозволяє виникнення та регулювання певних форм правовідносин, що мають спірну етико-соціальну, моральну або культурну сутність (наприклад, правове регулювання діяльності гральних закладів, казино, азартних ігор⁷, тощо; регулювання процедури евтаназії у Швейцарії⁸).

Враховуючи вищевикладене, ми можемо побачити, що наявність інституційних пасток може як позитивним, так і негативним чином вплинути на розвиток певних векторів господарської діяльності та суспільних відносин. Нам би хотілось розглянути можливість та особливість бути соціально відповідальним підприємцем суб'єктів господарювання, що здійснюють свою діяльність відповідно до КВЕД 92.00 Організування азартних ігор. Секція R. Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок, та чи може відповідний підприємець вважатись соціально-відповідальним (Таблиця 2).

¹ Закон України Про природно-заповідний фонд України, 1992 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>> (2022, квітень, 05).

² Лист Індивідуальна податкова консультація ДПС України Щодо нарахування та сплати ЄСВ, 2021 (ДПСУ). Журнал Бухгалтер 911 <<https://bukhalter911.com/normativnaya-baza/pisma/gpsu/schodo-narahuvannya-ta-1063001.html>> (2022, квітень, 05).

³ Наказ Про затвердження Національного класифікатору України, 2010 (Держспоживстандарт). МінфінМедіа <<https://minfin.com.ua/taxes/-/normdoc/kved2010.html>> (2022, квітень, 05).

⁴ Закон України Про інформацію, 1992 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>> (2022, квітень, 05).

⁵ Закон України Про доступ до публічної інформації, 2011 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>> (2022, квітень, 05).

⁶ Закон України Про захист персональних даних, 2010 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>> (2022, квітень, 05).

⁷ Закон України Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор, 2020 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text>> (2022, квітень, 05).

⁸ Euthanasie Schweiz (2022). Enableme.ch.Fondation My Handicap <<https://www.enableme.ch/de/stiftung-myhandicap>> (2022, квітень, 05).

**Основні ознаки суб'єкта господарювання,
що здійснює свою діяльність за КВЕД 92.00 «Організування азартних ігор»,
як соціально відповідального підприємця**

№ з/п	Ознаки соціально-відповідального підприємця відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року	Інституційне підґрунтя	Наявність неформальних інститутів	Наявність законодавчих обмежень чи заборон
1	2	3	4	5
1	Відповідальна поведінка суб'єктів господарської діяльності	Перебування на податковому обліку, своєчасна сплата податків та інших зборів (ст. 63 Податкового кодексу України) ¹ , укладення трудових угод з персоналом, ведення прозорої звітності	Дотримання правил доброчесності та усталеного ділового обороту	Відсутні
2	Вплив на суспільство: негативний – можливість стати інструментом розвитку лудоманії для певної частини населення; позитивний: фінансова та організаційна підтримка регіонів, де здійснюється або перебуває на податковому обліку відповідна господарська діяльність; створення великої кількості робочих місць; формування супровідної інфраструктури, в т.ч. закладів громадського харчування	Вимоги щодо боротьби з ігровою залежністю (лудоманією) та громадський контроль (ст. 16 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» ²	Зниження інституту трудової культури, шляхом небажання заробляти кошти власною працею. Традиційне відношення суспільства до певних векторів підприємницької діяльності, вплив на освітньо-виховну парадигму	Обмеження передбачені ст. 16 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» та Цивільним кодексом України ³

¹ Податковий кодекс України, 2010 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>> (2022, червень, 10).

² Закон України Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор, 2020 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text>> (2022, квітень, 05).

³ Цивільний Кодекс України, 2003 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>> (2022, червень, 10).

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
3	Вплив на навколишнє природне середовище	Відсутність антропогенного навантаження на навколишнє середовище, відсутність стаціонарних джерел забруднення атмосфери, в контексті ст.11 «Про охорону атмосферного повітря» ¹	Можливість опосередкованого впливу на психологічне здоров'я нації та зниження еколого-соціальних орієнтирів	Відповідно до роз'яснень Державної Фіскальної служби України, ЗІР (категорія 120.09) ² , кондиціонери не віднесено до стаціонарних джерел забруднення атмосфери
4	Сприяння сталому розвитку суспільства, зокрема забезпеченню добробуту населення	Дотримання Цілей сталого розвитку ³ : подолання бідності, створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям	Виникнення трудових відносин з «етично-неблагонадійним» роботодавцем	Необхідність прозорого укладення трудових договорів з персоналом відповідно до вимог КЗпП України
5	Врахування очікування суб'єктів господарської діяльності та суспільства	Створення «Українського Лас-Вегасу» на території Одеської області, ігрова зона та зона порто-франко ⁴	Можливість позитивної динаміки правопорушень, зниження рівня етики поведінки та соціальної відповідальності	Обмеження передбачені КУпАП ⁵ , та КК України ⁶
6	Відповідає законодавству і міжнародним нормам поведінки	Відповідно до вимог адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу ⁷	У багатьох країнах Європи (Німеччина, Франція, Польща, Італія, Монако) та США дозволено різні форми грального бізнесу ⁸	-

¹ Закон України Про охорону атмосферного повітря, 1992 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>> (2022, червень, 10).

² Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс (2022). Роз'яснення Державної Фіскальної служби <<https://zir.tax.gov.ua>> (2022, червень, 10).

³ Указ Президента України Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, 2019 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/и2019#Text>> (2022, червень, 10).

⁴ Ялтинська Європейська Стратегія (2021). Щорічні зустрічі. Офіційний веб-портал <<https://yes-ukraine.org/ua/yes-annual-meetings>> (2022, квітень, 22).

⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення, 1984 (Верховна Рада УРСР). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>> (2022, квітень, 05).

⁶ Кримінальний кодекс України, 2001 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>>(2022, квітень, 05).

⁷ Постанова Про деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, 2004 (Кабінет Міністрів України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1365-2004-п#Text>> (2022, квітень, 22).

⁸ Слово і діло. Аналітичний портал (2020). Як гральний бізнес регулюється в країнах світу <<https://www.slovoidilo.ua/2020/07/02/infografika/svit/yak-hralnyj-biznes-rehulyuyetsya-krayinax-svitu>> (2022, квітень, 22).

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5
7	Наявність обмежень за переліком КВЕДів, вимоги до основних КВЕДів ¹	Обмеження до господарської діяльності в контексті вимог Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» ² , Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» ³	-	Відповідність вимогам Ліцензійних умов провадження діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор у гральних закладах казино, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2020 р. № 1341 ⁴ ; Про затвердження Ліцензійних умов провадження діяльності з надання послуг у сфері організації та проведення азартних ігор, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 31 березня 2021 р. № 300 ⁵

Джерело: розроблено авторами

Враховуючи інституційне підґрунтя ведення господарської діяльності за основним КВЕД 92.00 Організування азартних ігор⁶, відповідний підприємець за умови активної участі у житті місцевої громади, своєчасної сплати усіх податків та зборів, формування прозорої законодавчої системи побудови трудових відносин з персоналом може бути визначений як соціально відповідальний. Однак, незважаючи, на відсутність нормативно-правових заборон, існує низка неформальних інститутів для таких суб'єктів господарювання, як співвідношення господарської

¹ Наказ Про затвердження Національного класифікатору України, 2010 (Держспоживстандарт України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>> (2022, квітень, 05).

² Закон України Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, 2007 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>> (2022, квітень, 22).

³ Закон України Про ліцензування видів господарської діяльності, 2015 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>> (2022, квітень, 22).

⁴ Постанова Про затвердження Ліцензійних умов провадження діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор у гральних закладах казино, 2020 (Кабінет Міністрів України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2021-п#Text>> (2022, квітень, 22).

⁵ Постанова Про затвердження Ліцензійних умов провадження діяльності з надання послуг у сфері організації та проведення азартних ігор, 2021 (Кабінет Міністрів України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2021-п#Text>> (2022, квітень, 22).

⁶ Наказ Про затвердження Національного класифікатору України, 2010 (Держспоживстандарт України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>> (2022, квітень, 05).

діяльності та загальноприйнятих норм соціальної культури, етики, моралі та відповідальності перед суспільством.

Неформальні чинники мають безпосередній вплив на розвиток інституційного підґрунтя у сфері соціально відповідального бізнесу, однак враховуючи той факт, що вимоги до етичних та моральних орієнтирів є мінливими, можна дійти висновку, що етична оцінка приналежності певного суб'єкта господарювання як соціально відповідального має не тільки суб'єктивний характер, але й обмежений характер у часі. Особливим напрямком є діяльність, яка пов'язана з екологізацією економіки на макро-, мезо- та мікро- рівнях. Окремі види діяльності бізнесу з одного боку можуть нести соціально відповідальний характер, з іншого – наносити шкоду навколишньому природному середовищу. Тому ми пропонуємо, при прийнятті управлінських рішень, концептуально розглядати основні елементи, що притаманні соціально відповідальному підприємцю (УРСВП) та, які формують інституційний сценарій сталого розвитку СВБ за допомогою формули (в контексті дослідження особливостей екологізації економіки):

$$\text{УРСВП} = \text{Фіп} + \text{НФіп} + \text{Зп} + \text{Вп} + \text{С}, \quad (1)$$

де:

Фіп – формальні інституційні показники, що мають закріплення у законодавчих нормах;

НФіп – неформальні інституційні показники, що притаманні певному соціальному прошарку, регіону, нації, культурі, тощо, та є підґрунтям до формування ставлення до тих чи інших суспільних явищ або відносин;

Зп – зовнішні показники – вплив законодавства Європейського Союзу, вимоги МВФ, тощо;

Вп – внутрішні показники – наслідки зменшення ключових вразливостей та коливань, що виникли під час екологічних небезпек, пандемії COVID-19 та в умовах військового стану;

С – сценарій розвитку господарської діяльності, тобто формування декількох альтернативних варіантів розвитку господарської діяльності та корпоративної етики для підприємця, що є найбільш вигідними та сприятимуть формуванню лояльного відношення зі сторони суспільства та потенційних споживачів на засадах екологізації економіки.

Кожен з показників може мати більше чи менше значення для ідентифікації підприємця, як представника соціально відповідального бізнесу в залежності від регіону розташування, стану довкілля, сфери здійснення господарської діяльності, вікових або інших показників, на яких орієнтована підприємницька діяльність, тощо. Наприклад, для сільської місцевості такі неформальні інституційні показники, як моральний вплив господарської діяльності на суспільство можуть мати більше значення, ніж показники боротьби з трудовою міграцією населення, чи поява нових робочих місць в регіоні. Особливої уваги потребує розгляд інституційних пасток, які є проявом пандемії COVID-19, питань екологічної безпеки або проведення на окремих територіях військових дій.

Висновки. Розгляд питань наявності інституційних пасток розвитку соціально відповідального бізнесу є дуже дискусійним, виходячи зі сфер його господарської діяльності та потребуватиме подальших досліджень. На думку авторів, особливого значення матимуть питання екологізації економіки з урахуванням пріоритетів Цілей сталого розвитку. Становлення соціально відповідального в Україні в умовах військового та після військового стану потребуватиме залучення багатьох суб'єктів до співпраці. Зокрема органи державної влади мають сформувати доступні та прозорі алгоритми співпраці з територіальними громадами та місцевими стейкхолдерами. Представники бізнес-угруповань також повинні йти на шляху реформування існуючих алгоритмів співробітництва, розвитку системи зниження трансакційних витрат та перенаправлення відповідних фінансових потоків на забезпечення соціо-екологічних цілей регіону чи держави в цілому.

References:

1. Davis, K. (1967) Understanding the social responsibility puzzle, *Business Horizons*, 10 (4), 45-50. DOI: [https://doi.org/10.1016/0007-6813\(67\)90007-9](https://doi.org/10.1016/0007-6813(67)90007-9). (2022, April, 10).
2. Derlien, H.-U. (1990). *Regierungsorganisation – institutionelle Restriktion des Regierens? Regieren in der Bundesrepublik* [Government Organization – Institutional Restriction of Governing? government in the Federal Republic]. *VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden* [VS publishing house for social sciences, Wiesbaden], 91-104. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-663-11268-6_6. [in German].
3. Eggertson, T. (2005). *Imperfect institutions: possibilities and limits of reform*. Michigan, USA: The University of Michigan Press.

4. Euthanasie, S. (2022). *Enableme.ch.Fondation My Handicap* <<https://www.enableme.ch/de/stiftung-myhandicap>> (2022, April, 05).
5. Graham, T. (2010). Corporate social responsibility: altruism as a business imperative: business. *InsideMining*, 3 (1) <<https://journals.co.za/doi/pdf/10.10520/EJC103990>> (2022, April, 10).
6. Heiberger, R. (2015). Institutionelle Regeln und Preise. In: *Diesoziale Konstruktion von Preisen*. Springer VS, Wiesbaden. Humanities. Social Science, 213-246. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-658-09122-4_7.
7. Menguc, B., Ozanne, L.-K. (2005). Challenges of the “green imperative”: a natural resource-based approach to the environmental orientation – business performance relationship. *Journal of Business Research*, 58 (4), 430-438. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2003.09.002>.
8. Nath, S. (2021). The Business of Virtue: Evidence from Socially Responsible Investing in Financial Markets. *Journal of Business Ethics*, 169, 181-199. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-019-04291-9>.
9. Ostrom, E. (1990). *Governing the commons. The Evolution of institutions for collective action*. NY, USA: Cambridge University Press. <<https://www.cambridge.org/core/books/governing-the-commons/7AB7AE11BADA84409C34815CC288CD79>> (2022, March, 15).
10. Piercy- Nigel, F., Nikala, L. (2011). Corporate Social Responsibility initiatives and strategic marketing imperatives. *Social Business*, 1 (4), 325-345. DOI: <https://doi.org/10.1362/204440811X13256957643375>.
11. United Nations Global Compact (2000). *E-Learning & Aufzeichnungen* <<https://www.globalcompact.de/news/newsletter-archiv>> (2022, April, 10).
12. Worthington, I., Ram, M., Boyal, H. (2008). Researching the Drivers of Socially Responsible Purchasing: A Cross-National Study of Supplier Diversity Initiatives. *Journal of Business Ethics*, 79, 319-331. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-007-9400-x>.
13. Berezhny, Ya. (2015). Instytutsiyni pastky i rozhortannya instytutsiynoyi kryzy v Ukraini [Institutional traps and the unfolding of the institutional crisis in Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and the state], 9, 46-50. [in Ukrainian].
14. Hrazhevska, N.I., Zavazhenko, A.O. (2019). Instytutsiyni pastky rynkovoho reformuvannya ekonomiky Ukrainy [Institutional pitfalls of market reform of the economy of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Chernivetskoho universytetu. Ekonomika* [Scientific Bulletin of the Chernivtsi University of Economics], 820, 3-10 <<http://econom.chnu.edu.ua/journal/index.php/ecovis/article/view/105/69>> (2022, March, 15). [in Ukrainian].
15. Zahalnodostupnyy informatsiyno-dovidkovyy resurs [Public information and reference resource] (2022). *Rozyasnennya Derzhavnoyi Fiskalnoyi sluzhby* [Explanation of the State Fiscal Service] <<https://zir.tax.gov.ua>> (2022, June, 10). [in Ukrainian].
16. *Zakon Ukrainy Pro derzhavne rehulyuvannya diyalnosti shchodo orhanizatsiyi ta provedennya azartnykh ihor, 2020* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law of Ukraine On State Regulation of Activities Regarding the Organization and Conduct of Gambling Games 2020 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text>> (2022, April, 05). [in Ukrainian].
17. *Zakon Ukrainy Pro dostup do publichnoyi informatsiyi, 2011* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law of Ukraine On Access to Public Information, 2011 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>> (2022, April, 05). [in Ukrainian].
18. *Zakon Ukrainy Pro zastosuvannya reyestratoriv rozrakhunkovykh operatsiy u sferi torhivli, hromads'koho kharchuvannya ta posluh, 1995* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law of Ukraine On the use of registrars of settlement transactions in the sphere of trade, catering and services, 1995 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-9p#Text>> (2022, April, 05). [in Ukrainian].
19. *Zakon Ukrainy Pro zakhyst personalnykh danykh, 2010* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law of Ukraine On Protection of Personal Data, 2010 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>> (2022, April, 05). [in Ukrainian].
20. *Zakon Ukrainy Pro informatsiyu, 1992* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law of Ukraine On Information, 1992 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>> (2022, April, 05). [in Ukrainian].
21. *Zakon Ukrainy Pro litsenzuvannya vydiv hospodars'koyi diyal'nosti, 2015* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law of Ukraine On Licensing of Types of Economic Activity, 2015 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>> (2022, April, 22). [in Ukrainian].
22. *Zakon Ukrainy Pro osnovni zasady derzhavnoho nahlyadu (kontrolyu) u sferi hospodars'koyi diyal'nosti, 2007* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law of Ukraine On Basic Principles of State Supervision (Control) in the Field of Economic Activity, 2007 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>> (2022, April, 22). [in Ukrainian].

23. *Zakon Ukrayiny Pro okhoronu atmosferneho povitrya, 1992* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Law of Ukraine On Protection of Atmospheric Air, 1992 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>> (2022, June, 10). [in Ukrainian].
24. *Zakon Ukrayiny Pro pryrodno-zapovidnyy fond Ukrayiny, 1992* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Law of Ukraine On Nature Reserve Fund of Ukraine, 1992 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>> (2022, April, 05). [in Ukrainian].
25. Kaminska, I., Khoma, S., Chuchuk, Yu. (2019). Sotsialnyy oblik yak informatsiyna baza realizatsiyi kontseptsiyi sotsialno vidpovidalnoho biznesu [Social accounting as an information base for implementing the concept of socially responsible business]. *Halytskyy ekonomichnyy visnyk* [Galician Economic Herald], 5 (60),121-128. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.05.121 [in Ukrainian].
26. Klymenko, O. (2008). Neuryadovi orhanizatsiyi i borotba za sotsialno vidpovidalnyy biznes [Non-governmental organizations and the struggle for socially responsible business]. *Hromadyanske suspilstvo* [Civil society], 1,117-126. [in Ukrainian].<<http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71606/13-Klymenko.pdf?sequence=1>> (2022, April, 10). [in Ukrainian].
27. *Kodeks zakoniv pro pratsyu Ukrayiny, 1971* (Verkhovna Rada URSR) [Code of Labor Laws of Ukraine, 1971 (Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR)]. *Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>> (2022, April, 05). [in Ukrainian].
28. *Kodeks Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya, 1984* (Verkhovna Rada URSR) [Code of Ukraine on Administrative Offenses, 1984 (Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR)]. *Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>> (2022, April, 05). [in Ukrainian].
29. Kostyrko, R.O. (2014). Intehrovana zvitnist – instrument sotsialno vidpovidalnoho biznesu [Integrated reporting is a tool of socially responsible business]. *Chasopys Ekonomichnykh reform* [Journal of Economic Reforms], 1 (13), 49-54. <http://repository.ubs.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1466/Kostyrko_The_integrated_reporting.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (2022, April, 10). [in Ukrainian].
30. *Kryminalnyy kodeks Ukrayiny, 2001* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Criminal Code of Ukraine, 2001 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> (2022, April, 05). [in Ukrainian].
31. Levin, P.B. (2009). Inozemnyy dosvid rozvytku sotsialno vidpovidalnoho biznesu ta yoho vykorystannya v Ukrayini [Foreign experience in the development of socially responsible business and its use in Ukraine]. *Naukovi KNTU: Ekonomichni nauky* [Scientific KNTU: Economic Sciences], 15, 128-131 <<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/103/1/21.pdf>> (2022, April, 10). [in Ukrainian].
32. *Lyst Indyvidualna podatкова konsultatsiya DPS Ukrayiny Shchodo narakhuvannya ta splaty YESV, 2021* (DPSU) [Letter Individual tax consultation of the DPS of Ukraine Regarding the assessment and payment of EUV, 2021 (DPSU)]. *Zhurnal Bukhhalter 911* [Journal Accountant 911] <<https://bukhalter911.com/normativnaya-baza/pisma/gpsu/schodo-narakhuvannya-ta-1063001.html>> (2022, April, 05). [in Ukrainian].
33. Moshchynets, O.V. (2009). Instytutsiyni pastky yak umova vynyknennya rentooriyentovanoi ekonomichnoyi povedinky v Ukrayini [Institutional traps as a condition for the emergence of rent-oriented economic behavior in Ukraine]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy], 3 <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=33>> (2022, March, 09). [in Ukrainian].
34. *Nakaz Pro zatverdzhennya Natsional'noho klasyfikatoru Ukrayiny, 2010* (Derzhspozhyvstandart) [Order on approval of the National Classifier of Ukraine, 2010 (State consumer standard)]. *MinfinMedia* [Ministry of Finance and Media] <<https://minfin.com.ua/taxes/-/normdoc/kved2010.html>> (2022, April, 05). [in Ukrainian].
35. Nort, D. (2000). *Instytutsiyni, instytutsiyni zmina ta funktsionuvannya ekonomiky* [Institutions, institutional change and functioning of the economy]. Kyiv: Osnovy.
36. *Podatkovyy kodeks Ukrayiny, 2010* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Tax Code of Ukraine, 2010 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>> (2022, June, 10). [in Ukrainian].
37. Polterovich, V.M. (1998). *Institutsionalnyye lovushki i ekonomicheskiye reformy* [Institutional traps and economic reforms]. Moscow: Russian School of Economics. [in Russian].
38. *Postanova Pro deyaki pytannya adaptatsiyi zakonodavstva Ukrayiny do zakonodavstva Yevropeyskoho Soyuzu, 2004* (Kabinet Ministriv Ukrayiny) [Resolution On some issues of adaptation of the legislation of Ukraine to the legislation of the European Union, 2004 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1365-2004-#Text>> (2022, April, 22). [in Ukrainian].
39. *Postanova Pro zatverdzhennya Litsenziynykh umov provadzhennya diyalnosti u sferi orhanizatsiyi ta provedennya azartnykh ihor u hralnykh zakladakh kazyno, 2020* (Kabinet Ministriv Ukrayiny) [Resolution on the approval of the Licensing conditions for conducting activities in the field of organizing and conducting gambling in casino

- gambling establishments, 2020 (Cabinet of Ministers of Ukraine). *Ofitsiynnyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2021-#Text>> (2022, April, 22). [in Ukrainian].
40. Reiterovych, I. V., Phukal, O. G. (2013). Osoblyvosti formuvannya sotsialno vidpovidalnoho biznesu v Ukrayini [Peculiarities of the formation of socially responsible business in Ukraine]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience], 10, 131-134 <http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2013/31.pdf> (2022, April, 19). [in Ukrainian].
41. *Rozporyadzhennya pro skhvalennya Kontseptsiyi realizatsiyi derzhavnoyi polityky u sferi spryyannya rozvytku sotsialno vidpovidalnoho biznesu v Ukrayini na period do 2030 roku, 2020* (Kabinet Ministriv Ukrayiny) [Order on the approval of the Concept of the implementation of state policy in the sphere of promoting the development of socially responsible business in Ukraine for the period until 2030, 2020 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiynnyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-p?lang=en#Text>> (2022, April, 10). [in Ukrainian].
42. *Rozyasnennya stosovno poryadku vykorystannya potochnykh rakhunkiv FOP, 2020* (Natsionalnyy Bank Ukrayiny) [Clarification regarding the procedure for using current accounts of the FOP, 2020 (National Bank of Ukraine)]. *Ofitsiynnyy veb-portal NBU* [The official web portal of the NBU] <<https://bank.gov.ua/ua/news/all/rozyasnennya-stosovno-poryadku-vikorystannya-potochnih-rahunkiv-fop>> (2022, April, 05). [in Ukrainian].
43. Ruda, M. V., Sukhorolskyi, P. M., Bodnar, T. O. (2016). Stanovlennya sotsialno vidpovidalnoho biznesu u suchasnomu informatsiynomu suspilstvi [Becoming a socially responsible business in the modern information society]. *Visnyk Lvivskoho Politekhnicznego natsionalnoho universytetu* [Bulletin of Lviv Polytechnic National University], 14, 100-109. <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/37656/1/14_100-109.pdf> (2022, April, 18). [in Ukrainian].
44. Slovo i dilo. Analitichnyy portal [Word and deed. Analytical portal] (2020). *Yak hralnyy biznes rehulyuyetsya v krayinakh svitu* [How the gambling business is regulated in the countries of the world] <<https://www.slovoidilo.ua/2020/07/02/infografika/svit/yak-hralnyj-biznes-rehulyuyetsya-krayinax-svitu>> (2022, April, 22). [in Ukrainian].
45. *Ukaz Prezidenta Ukrayiny Pro Tsili staloho rozvytku Ukrayiny na period do 2030 roku, 2019* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Decree of the President of Ukraine On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030, 2019 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynnyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/n2019#Text>> (2022, June, 10). [in Ukrainian].
46. *Tsyvilnyy Kodeks Ukrayiny, 2003* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Civil Code of Ukraine, 2003 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynnyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>> (2022, June, 10). [in Ukrainian].
47. Yaltynska Yevropeyska Stratehiya [Yalta European Strategy] (2021). *Shchorichni zustrichi. Ofitsiynnyy veb-portal* [Annual meetings. Official web portal] <<https://yes-ukraine.org/ua/yes-annual-meetings>> (2022, April, 22). [in Ukrainian].